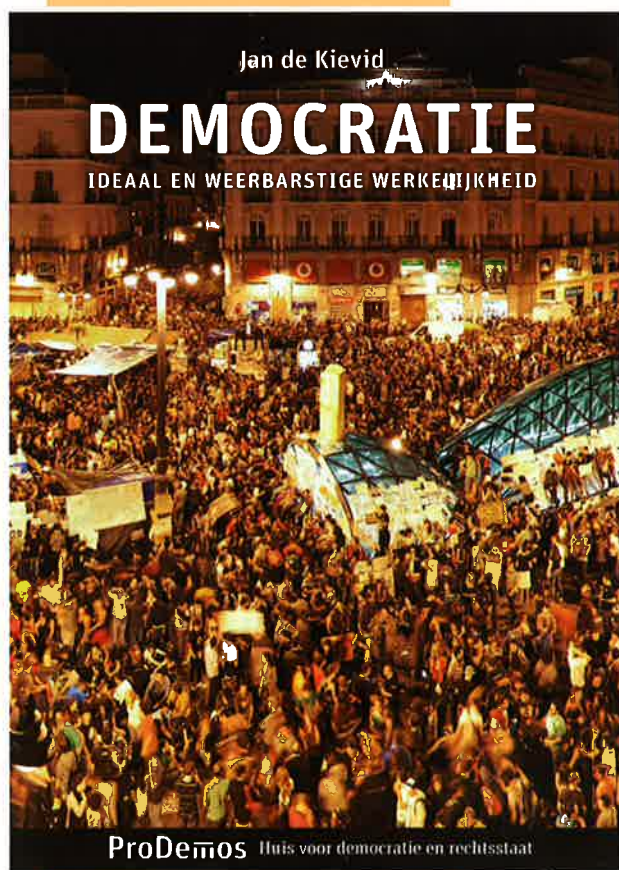

Recensie Democratie

Wolter Blankert

Het begin dit jaar verschenen *Democratie, ideaal en weerbarstige werkelijkheid* van Jan de Kievid behandelt democratie in al zijn facetten. Feitelijk gaat het om een nieuw boek, al verscheen een eerdere (heel verschillende) versie al in 1996. Bijzonder verhelderend is te lezen dat in 1930 slechts achttien landen democratisch werden bestuurd en de rest van de wereld onder een autoritair regime (dictatoriaal of koloniaal) zuchtte. Tijdens de Tweede Wereldoorlog kwam de democratie verder in de verdrukking.

te ontstaan, gevolgd door de geleidelijke ontwikkeling van een democratisch staatsbestel hier en daar. De Verenigde Staten slaagden daar het eerst in (met hun grondwet van 1789), al werden vrouwen, minvermogenden en niet-blanken vanzelfsprekend uitgesloten. De Franse Revolutie zorgde voor verspreiding van democratische opvattingen, maar die schoten pas in de loop van negentiende eeuw wortel in verschillende landen van Europa. De erkenning dat iedereen voor de wet gelijk is, dateert uit het begin van de twintigste eeuw en ook toen bleven grote groepen uitgesloten (vooral niet-blanken in grote delen van de Verenigde Staten en in de koloniën van Europese mogendheden). Het idee van universele gelijkheid is een recent verschijnsel. De apartheid in Zuid-Afrika verdween pas in 1993, kort na het inzetten van de democratisering in Latijns-Amerika en Oost-Europa.

Jan de Kievid, *Democratie, ideaal en weerbarstige werkelijkheid*, ProDemos, Huis voor democratie en rechtsstaat, Den Haag 2012, ISBN: 978-90-6473-449-6, 332 pagina's, € 24,95

Zo maakt de auteur glashelder dat democratie niet zo vanzelfsprekend is als nu vaak wordt gedacht. Na 1945 nam het aantal democratisch bestuurd landen toe, maar soms trad weer een terugslag op, zoals bij de militaire staatsgrepen in Latijns-Amerika en Griekenland. Pas na 1989 werd democratie min of meer de norm. Toch moet nog altijd ongeveer de helft van alle landen het er zonder stellen. Deze opmars van de democratie brengt de auteur helder en diepgaand in beeld in het eerste deel van zijn boek, *Theorie en geschiedenis*.

Theorie

Het begrip democratie zelf was onbekend voor het midden van

de achttiende eeuw (afgezien van voorgangers in de klassieke oudheid), daarna begon er geleidelijk in Noord-Amerika en Europa een democratisch bewustzijn

Ongeveer de helft van alle landen moet het altijd nog zonder democratie stellen.

Het boek gaat grondig in op de verschillende vormen van democratie: liberaal-individualistisch contra sociaal-collectivistisch, presidentiële tegenover parlementaire stelsels en variaties daarop, met al het denkwerk dat daaraan is voorafgegaan, uitgevoerd door in het boek uitvoerig behandelde denkers. Voor een democratisch bestel lijkt enige vorm van een *civil society* een voorwaarde, met burgers die zich enerzijds onafhankelijk van de staat hebben georganiseerd, maar zich anderzijds betrokken voelen bij het reilen en zeilen van die staat, met oog voor het algemeen belang. Daarnaast vormen een redelijke economische ontwikkeling en niet al te extreme welvaartsverschillen een pluspunt. Het valt evenwel lastig te verklaren waarom India wel al decennia lang als democratie kan functioneren en veel andere arme landen niet.

Nederland

In het tweede deel van het boek over landen en regio's behandelt de auteur systematisch de verschillende delen van de wereld, waarbij democratieën kunnen opkomen, maar ook instorten. Het derde deel is gewijd aan problemen en dilemma's. Nederland krijgt hierbij speciale aandacht. Interessant is de vaststelling dat de besluitvorming lang niet altijd volgens het democratisch boekje plaatsvindt, maar binnen een *IJzeren Ring* met spelers (naast regering en parlement) als ambtenaren (de vierde macht), belangengroepen, *geprivatiseerde* instellingen

is het een meevaller dat zijn stelling dat staatsgodsdiensten (met name de Lutherse) autoritaire tendensen hebben versterkt, niet houdbaar is. De Scandinavische landen behoren tot de weinige moderne landen met een staatsgodsdienst en kunnen daarbij prat gaan op een lange democratische traditie (terwijl het keizerrijk van de beide Wilhelms geen staatsgodsdienst kende). Van veel belang is dit niet, maar het onderstreept nog eens dat historische verklaringen, die ook in dit boek dienst doen om tal van verschijnselen begrijpelijker te maken (de opkomst van Adolf Hitler, de

volledige democratische controle. Hier kan men tegenin brengen dat de economie (de *markt*) overal aan democratische controle ontsnapt. Dat is dan nog een punt dat in het boek wat meer aandacht had mogen krijgen in het laatste, op zich aansprekende, deel over problemen en dilemma's.

Hier of in het historisch overzicht komt niet goed uit de verf dat de vroegere *volksdemocratieën* pretendeerden via hun sociaal-collectivistische democratie het economisch leven onder controle te hebben gekregen (in de praktijk wel controle en stagnatie, maar geen democratie). In het verlengde hiervan kan men de vraag opwerpen of de sociaal-collectivistische opvatting tegenwoordig nog wel praktische betekenis heeft. De auteur lijkt het referendum als een uiting daarvan te zien, maar dat is voor discussie vatbaar.

De standpunten voor en tegen een referendum krijgen wel uitvoerig aandacht, maar het misbruik ervan niet (reden waarom het referendum na 1945 impopulair was, in Duitsland nog steeds). De strijdigheid tussen een volwaardige parlementaire democratie en het referendum had scherper kunnen worden neergezet. Overigens valt het zeer te prijzen dat De Kievid nergens stelling neemt en de lezer alleen tussen de regels door zijn mening kan vermoeden. Door de PVV *radicaal-rechts* te noemen lijkt hij daarvan af te wijken, omdat hierover discussie mogelijk is (gezien het linkse geluid van deze partij binnen de huidige coalitie en het links-liberale wat homorechten betreft). De PVV zou ook één themapartij kunnen worden genoemd, die daarbuiten opportunistisch (populistisch) opereert. Dat etiketten als *links of rechts* wat lijken te verbleken had een punt van bespreking kunnen zijn.

De kloof tussen burger en overheid lijkt in werkelijkheid niet groter dan vroeger.

en internationale organisaties (met toenemende invloed van de Europese Unie). Voor de burger maakt dat de besluitvorming er niet transparanter op. In welke mate en hoe burgers daarin moeten participeren, vormt steeds een dankbaar onderwerp voor discussie. Daarnaast spelen de media een steeds belangrijker rol bij de beïnvloeding van de politieke agenda (*dramademocratie*). Toch blijft de auteur redelijk optimistisch over het functioneren van de Nederlandse democratie. Geklaagd is er altijd, maar de kloof tussen burger en overheid lijkt in werkelijkheid niet groter dan vroeger. De uitvergroting van die kloof is vooral de beproefde aanpak van populistische partijen, die voor een deel daaraan hun bestaansrecht ontlenden. Dit radicaalrechtse populisme vertoont drie kenmerken: nativisme (eigen volk voorop), autoritarisme (harde misdaadbestrijding) en (vanzelfsprekend) populisme.

Kanttekeningen

Zonder twijfel biedt het boek een compleet beeld van de geschiedenis van de democratie, het functioneren van democratische stelsels en democratische stromingen; te veel om in dit korte bestek te behandelen. De auteur heeft zijn werk grondig verricht en op onjuistheden valt hij moeilijk te betrappen. Daarom

staatsgreep door Augusto Pinochet enzovoorts), zich tot een logische combinatie van mogelijk oorzaken en (bekend) gevolg beperken, waarbij toeval wordt uigesloten.

Verder pleit veel ervoor om de Europese Unie als hoogste bestuurslaag te behandelen en niet als internationale organisatie, op het terrein van de interne markt en het milieu (waarvoor geen vetorecht voor de lidstaten meer geldt en de nationale parlementen dus niet het laatste woord hebben). Door de beperkte bevoegdheden van het Europees Parlement (waarop de auteur wel ingaat) ontbreekt op deze terreinen

Een interview met de auteur van *Democratie, ideaal en weerbarstige werkelijkheid* is te vinden op pagina 4.

Eindoordeel

Dit boek is in de eerste plaats geschreven voor tweedegraads studenten aan lerarenopleidingen. Daarmee doet de auteur zichzelf schromelijk tekort. Het gaat om een helder geschreven handboek dat vrijwel alle facetten van de democratie uit de doeken doet en daarvoor thuis hoort in de boekenkast van iedereen die in democratie is geïnteresseerd; kortom, voor alle maatschappijleerdocenten en -studenten (alle graden) en aanverwante vakken. ◀